

Desetkrát s korintskými

Biblistika | 21.12.2012 @ 18.47

Tato práce je předložena studijnímu oddělení Global University jako jeden z požadavků pro klasifikaci v předmětu BIB4063 Korintské listy.

1. Popište zřejmý rozpor mezi vírou a jednáním korintských věřících (tedy problémy a nesprávné učení v jejich sboru).

Z obou listů korintské korespondence se s nešvary věřících vyrovnává především první list. Druhý spíše uzavírá záležitosti prvního a neobsahuje napomenutí či výtky věcí, které by se týkaly celého sboru. Toto jsou tedy rozpory a spory korintských:

Spor o autority (1K 1,10 – 12)

Věřící se od sebe štěpí následováním různých lidských autorit. Jde o téměř směšnou roztržku, při níž se sbor rozdělil na čtyři skupiny. Jedni křesťané se považovali za následovníky Pavla, jiní za stoupence Apolla, Petra, nebo Krista (1 K 1,12). Proto Pavel vyzývá k jednotě (1 K 1,10). Touto jednotou netřeba myslet uniformitu, pevnou organizaci, jednohlas ani jakoukoli stádnost. Jde o duchovní jednotu společné víry v Ježíše Krista¹. Kristus totiž není rozdělen (1 K 1,13). Je to Kristus ukřižovaný, kterého Pavel káže (1 K 1,23). V tomto Kristu a v nikom jiném je potřeba založit svou identitu.

Následovníci Pavla možná cítili potřebu loajality k zakladateli, následovníci Apolla jej nejspíše obdivovali pro jeho výřečnost, následovníci Petra chtěli následovat pomazanou církevní autoritu a následovníci Krista se nemohli vyhnout pokušení k pocitu duchovní nadřazenosti². Absurdita tohoto shonu po autoritě přechází při pohledu na církev usměvavých výřečníků, velevážených církevníků a duchovních guruů. Mám proto rád starou píseň: „Ani můj kněz ani vládce ale jsem to já, stojím tady v modlitbách. To já, ó Pane můj, stojím tady v modlitbách...“.

Úkolem člověka je, aby se přiblížil k Bohu. Právě tehdy totiž získá nezávislost ve světě, takže nevybíhá do jeho prázdnoty a nedopouští se marného následování lidské autority³.

Ignorování nemravnosti (1K 5,1–13)

Hřích, který se vyskytl v mezi věřícími Korint'any, byl přijat se zpupnou svobodomyšlností a netečnou tolerancí⁴.

Soudní spor mezi bratry (1K 6,1–8)

Někteří věřící řeší své záležitosti soudní cestou, sbor není s to vzít věc do svých rukou a zabránit tak pošpinění křesťanského svědectví lásky⁵.

Nevhodná připomínka Večeře Páně (1K 11,17–34)

Připomínka Kristovy oběti je prováděna nedůstojně a dělí věřící podle finančních možností. Je potřeba souhlasit s Hortonem – takovéto jednání jistě není večeří Pána Ježíše Krista⁶.

Užívání daru jazyků (1K 14,6–19)

Chybí-li daru jazyků doplňující dar výkladu jazyků, není přemíra veřejné modlitby v jazycích na místě. Výklad jazyků, to je přání Ducha svatého⁷, společná shromáždění jinak nejsou srozumitelná.

2. Co je zahrnuto v poselství o kříži a jak to přispívá k jednotě mezi věřícími?

Ježíš Kristus, to je Boží Syn. Aby umožnil člověku vybědnout z hříchu, stal se člověkem a sklonil se až k smrti (Fp 2,6). Když Kristus zemřel na kříži, zemřel tam namísto člověka Bůh (2K 5,19). Ve vztahu člověka s Bohem, jehož náprava požadovala totální kapitulaci jedné strany, to byl Bůh, kdo ustoupil.

Poselství kříže, to je evangelium. Toto evangelium není žádný našminkovaný filosofický koncept, ale Boží moc určená ke spasení (Ř 1,16). Výlučnost zvěsti nesmí být nivelizována a srovnávána do latě lidského rozumu, který by její moc k proměně člověka zmenšil⁸.

Ve této výlučnosti evangelia leží kámen úrazu i záruka jednoty. Kámen úrazu, neboť se nepodvolí žádným dosavadním řebříčkům hodnot. Židé očekávají, Řekové požadují (v. 1,22) a různé skupiny lidí se nad evangeliem pohoršují, neboť v něm nenalézají ani lidskou spravedlnost, ani okamžitý blahobyť, ani zbraň k utloukání osobních nepřátel. Evangelium, to je pravda pro každé lidské porozumění a každý způsob myšlení (2K 4,2).

Právě v této nepolapitelnosti evangelia leží i záruka jednoty. Hlavního hrdinu zvěsti kříže a Pána Církve nelze dělit na skupiny a nelze k Němu přistupovat s filosofickým, náboženským nebo politickým zatížením. Ježíše Krista nelze dělit na různé skupiny a strany, nelze Ho ani vnímat jako jednoho mezi ostatními⁹. Pohled na kříž s plným vědomím hloubky jeho významu naprosto stírá roztržité sektářství a zabraňuje povyšování a následování jiných osob.

Součástí tohoto zjištění je i jeho negativní vyjádření: záruka jednoty nemůže ležet v ničem jiném, než v evangeliu kříže. Jednotu Církve nezaručují lidská přátelství, názorový jedhohlas, nebo společné zájmy, ale společný Pán Ježíš, který Církvi vládne, jak nám Pavel naznačil již ve verši 1,2¹⁰.

3. Čím se lidská část odpovědnosti za život a růst církve liší od Kristovy části?

Jsme spolupracovníci na Božím díle, a vy jste Boží pole, Boží stavba.

Podle milosti Boží, která mi byla dána, jako rozumný stavitel jsem položil základ a druhý na něm staví. Každý at' dává pozor, jak na něm staví.

Nikdo totiž nemůže položit jiný základ než ten, který už je položen, a to je Ježíš Kristus.

1K 3,9–11

Odpovědnost lidí za život a růst církve v Pavlových rozpravách vyprchává. Bůh je jediný, kdo drží člověka naživu a klenbovým svorníkem všeho je Kristus. Na člověka není třeba spoléhat se, člověkem se nesmíme chlubit ani se jím prokazovat, člověka nesmíme následovat, neboť základ církve není žádný člověk, ale Pán, který zemřel na kříži (srov. 2,2 s 3,11)¹¹.

Církev, to je Boží pole a Boží stavba. Naším úkolem je, abychom skrze Ducha svatého, který vytrhuje člověka z úzkosti jeho tělesné situace (srov. 2,13 s 3,17), navázali na příklad pracovníků první církve, kteří rozeznali vzácnost základu a naléhavost výzvy k budování.

Toto „budování skrze Ducha svatého“ není nic jiného než sdílení evangelia napříč celým světem. Emeritní biskup Apoštolské církve Rudolf Bubik svou účast na poslední konferenci AC zdůvodnil tím, že mu „Písmo svaté hovoří, že má využít každou příležitost, aby šířil tu zvěst, kterou On [Bůh] mu v Písmu svatém dává“¹². Na této konferenci nebyl ani jeden nekřesťan, přesto každý z účastníků potřeboval slyšet evangelium téměř stejně nutně jako celý zbytek města. Křesťanská domýšlivost totiž není na místě (Ga 6,3) a zodpovědností každého křesťana je, aby sázel, zaléval a stavěl na položeném základě dle svých nejlepších možností (3,6.12) a jako správce toho, co je kolem něj, nehleděl na okolnosti, na vnitřní pocity, ani na lidský soud (4,3).

Církev, to je chrám Boží (3,16)¹³. A kvalita jeho budování je přímo úměrná tomu, s jakou přímostí a poctivostí naplňujeme Boží vůli. Každý, kdo se odevzdá Kristu, dostává nazpátek celý svět (3,22). Ve víře v Krista není rozdíl mezi možností a skutečností. Podmínkou této zázračné směny je totální odevzdanost Kristu a Jeho vůli (3,23). Věřící je tedy nástrojem Boží vůle, která je v jeho životě neustále přítomná a platná. Svěřuje nám zodpovědné úkoly správy Jeho věci a zavazuje nás,

abychom nezakrývali základ, na němž stavíme, plachtami sobeckých vizí a vypočítavých záměrů. Naše směna totiž není příležitost k obohacení současnosti, je to směna za věčnost.

4. Proč si Pavel nedělal příliš velké starosti o to, jak ho hodnotí jiní? Za jakých okolností bychom měli připisovat jen malý význam tomu, co si o nás myslí ostatní?

Pavel byl plně přesvědčen o svém pověření k zvěstování evangelia světu i církvi. Dobře věděl, že jeho trojnásobné povolání do služby na cestě do Damašku, v Jeruzalémě a v Antiochii, jej činilo naprosto nezávislým na maloměšťáckém klevetnictví Korintského sboru¹⁴.

Pavlova ochota nést drtivá lidská příkoří, chudobu a naprosto nehledět na dobrozdání lidí, dosvědčuje hlubokou upřímnost jeho vyznání. Ještě více inspirativní je možná jeho nezávislost na bratřích souvěrcích. Z Pavlových epištol vidíme, že duševní násilí proti Pavlovi přicházelo spíše z vnitřního kruhu první církve. Pavel byl však naprosto přesvědčený o pravdivosti poselství, kterému se odevzdal (srov. např. Ř 2,16). Toto zakotvení v transcendentním prohlédnutí mu spolu s nezávislým východiskem osobního zjevení narýsovalo jakoby archimedovský bod vně tohoto světa¹⁵. Právě proto radil „plakat, jako bychom neplakali a kupovat, jako bychom nevlastnili“ (7,30).

Nezávislost na světu je Pavlovi závislost na Bohu. Bůh je totiž teprve tehdy Bohem člověka, když se na něj člověk upíná „celým svým srdcem a celou svou duší a celou svou silou“ (Dt 6,5)¹⁶, když se o něj opírá a když pevně tiskne a na úkor sebe sama chrání svou víru a svůj úkol. Touto nezávislostí založil Pavel svůj život v Kristu, když se s čistým svědomím postavil před Korintřany (4,3.4a)¹⁷.

Pavlův příklad platí dodnes i pro můj život, abych si uvědomil, že mé okolí, před nímž se tak rád vystavuji, nenahlíží do mého svědomí a nedokáže mne posoudit jinak, než dle svých křivých měřítek a vetších řebříčků hodnot. Pána Boha je potřeba poslouchat (Sk 5,29) a nedoufat v lidskou vlídnost, která stejně jako plevel zákonitě odkvétá¹⁸.

5. Nemáme-li posuzovat nevěřící, jak lze nejlépe odpovídat lidem, kteří aktivně podporují nekřesťanské principy (různými demonstracemi, pochody atd.)? Ve své odpovědi uveďte vhodné příklady.

Ani příklad Pána Ježíše Krista, ani praxe apoštola Pavla, nás nevede k rádoby duchovnímu posuzování světa, v němž žijeme. K posouzení situace světa slouží Boží zákon, který vznikl při setkání Boha se světem na hoře Sinaj. Služba Zákona, která jako pasivní měřítko vynášela nesmlouvavý soud, byla nahrazena službou evangelia, která aktivně ovlivňuje hodnotu blízkosti k Bohu¹⁹ a které se propůjčil i apoštol. Pochopil totiž, že aby se dosáhlo kýženého výsledku přiblížení člověka k Bohu, pak nestačí měřit, je potřeba posouvat.

Pavlova příkladná služba evangeliu byla službou svobody (2K 3,17) a milosrdenství (2K 4,1), které je založeno Pavlovou osobní zkušeností radikálního obrácení skrze Boží zjevení²⁰ a samotnou podstatou jeho zvěsti, když hlásal Ježíše Krista jako ukřižovaného (srov. 2K 4,5 s 1K 2,2). Cílem Pavlovy služby proto není odsouzení, ani rozdělení a vymezení, ale smíření (2K 5,17n), kdy se mění identita ne na základě lidského skutku, ale na základě jeho rozhodné příslušnosti ke Kristu (2K 5,19n). Toto je zakládající stanova Pavlova apoštolství²¹, že vzdálenost k Bohu je smazaná v Kristu a že právě proto se v Něm všechna rozdílnost lidí stírá. Ne ve smyslu stádnosti, ale ve smyslu nezávislosti. Nezáleží totiž na původu, postavení, kulturním východisku nebo vyznávaných hodnotách, když je člověk touto službou evangelia smířený s Bohem a zapojený do rozmanitého Kristova těla (srov. 2K 5,21 s 1K 12,13).

Odpověď, kterou věřící sdílejí světu, nemůže být pro svět kvůli své podstatě uspokojivá. Na požadavek Židů a Řeků po znameních a moudrosti odpovídal Pavel evangeliem o ukřižovaném Ježíši Kristu (1K 1,22). Je to odpověď, která uráží a pohoršuje, je ale pravdivá a vyčerpávající, neboť požadavek zázraku nasycuje Boží mocí ke změně člověka a požadavek moudrosti diskvalifikuje v jeho předpokladech. Právě tak odpovídá věřící na nespravedlnost světa „tíše a mírně po způsobu Kristově“. Násilí se odráží nenásilím a pomluva dobrým smýšlením o pomlouvačích. Krádež darem a příkoří dobrodiním. Odpovědí na extrémní nemravnost světa, v němž žijeme, je zdůrazňování moci evangelia, které snímá břemeno závislosti. Evangelium trhá pouta homosexuality, převládne nad alkoholismem a nad narkomanií. Namísto budování nepřekonatelných kamenů úrazu nabízí evangelium východisko z hrůzovlády hříchu.

6. Pojednejte o tom, co se dnešní věřící mohou naučit z Pavlova učení o pokrmu obětovaném modlám.

S ohledem na věřící mne apoštol napomíná, že kontroverze a názorová nejednota na půdě Božího království pro mne nesmí znamenat příležitost k sebeprosazení. Neshoda má být výzva k lásce²² a k projasnění Boží vůle v našem pozemském jednání neposlouží roztržka, nýbrž rozsévání pokoje v mírumilovné, ochotné a poddajné moudrosti bez předsudků a bez přetvářky (srov. 1K 8,1nn s Jk 3,17n).

Šifra této neustále opakované výzvy vychází alespoň částečně najevo v případě masa obětovaného modlám. Pavel zdůrazňuje objektivní svobodu věřícího konzumovat toto zřejmě levné a snadno dostupné maso. Zákaz obětovaného masa by byl velikým pokrytectvím a de facto přiznáním dualismu, jemuž se apoštol vyhýbá. Všechna moc náleží Bohu a modla nic není (1K 8,4–6). Její moc je pouze jakoby přiznaná ironickou hloupostí modláře²³. Osvícenému věřícímu proto nemůže být obětované maso nijak škodlivé. Bezohledné požívání masa korintských chrámů je však v situaci kontroverze naopak popřením evangelia milosti a smíření! Svoboda od nábožensky motivovaných diet člověka k Bohu nepřiblíží o nic víc než nesvoboda (1K 8,7–13) a okázalé vystavování svobody namísto budování svobodného ničí nesvobodného, s nímž je třeba s láskou počítat (1K 10–13).

Víme o kameni úrazu. Je jím požadavek lásky jako vůle ke změně při pohledu na Ježíše Krista, který zemřel za mé hříchy. Mým přáním je, aby se při současném zvěstování evangelia nestávala z tohoto kamene úrazu opičí dráha pro ty, kdo nechtějí uznat výtečnost státu Izrael, spravedlnost vojenské intervence na blízkém a středním východě, blízkost konce světa nebo bezchybnost doktríny místního sboru.

7. Z Bible nebo z vlastní zkušenosti popište příklady působení alespoň pěti duchovních darů uvedených v 1. Korintským 12,8–10.

V 1. Korintským 12,8–10 jsou uvedeny tyto dary:

Slovo moudrosti nečiní člověka nutně moudrým. Je to zvláštní vedení v konkrétní situaci poskytnuté Duchem svatým²⁴. Napovídající Boží moudrost vidíme při činu hned dvakrát za sebou v šesté kapitole Skutků. Nejprve je to úrdek vedoucích církve, který vedl k řešení organizačního problému (Sk 6,2nn), podruhé pak nedostupná moudrost Štěpána (Sk 6,10).

Slovo poznání znamená nadpřirozené porozumění Božím záměrům. Porozumění a poznání Pavel přeje adresátům svých listů (např. Ko 2,2–3), jindy poukazuje na jeho nedostatek (Ř 10,2) a Timoteovi představuje Boží přání, když píše, že Bůh „chce, aby všichni lidé došli spásy a poznali pravdu“ (1Tm 2,3n).

Víra jako zvláštní dar od Ducha svatého může být chápána jako zázračná víra, která přenáší hory (srov. Mt 21,21) nebo jako víra obdržená pro překonání určité situace²⁵. Takovouto víru projevil Pavel za bouře při plavbě do Říma (Sk 27,25).

Dary uzdravování jsou zde v původním textu uvedeny v množném čísle (ty dary, ta uzdravování), což naznačuje buď různost darů uzdravování, z nichž každý je funkční k uzdravení specifické nemoci, nebo mnohost lidí, kteří těmito dary disponují²⁶. Když Petr uzdravoval u Krásné brány chromého, představil svůj dar uzdravení jako svůj osobní, když řekl: „... co mám, to ti dám: ve jménu Ježíše Krista Nazaretského vstaň a chod!“ (Sk 3,6).

K **působení mocných činů** dochází za účelem proklamace definitivního Ježíšova vítězství nad temnotou a bezmocí. Oslepení Elymase před zraky ostatních ukončilo jakékoli pochybování o nadpřirozenosti evangelia, které tehdy Pavel s Barnabášem hlásali (Sk 13,9–11).

Proroctví odhaluje pravdu a vnáší světlo. Hebrejský výraz *naví* má kořeny v starším výrazu, který označuje řečníka. Ve světle tohoto zjištění je prorok zkrátka Boží mluvčí. Forem proroctví lze v bezpočtu biblických případů rozeznat mnoho. Apoštol Petr takto například o Letnicích kázal to, co mu Duch dával promlouvat (srov. Sk 2,14 s 2,4)²⁷.

Rozlišování duchů doplňuje dar proroctví, neboť je předpokladem střízlivého posuzování (1K 14,29 a 1Tes 5,19–22).

Různé **druhy jazyků** jsou věřícím vkládány do úst za účelem komunikace s Bohem.

Výklad jazyků může znamenat překlad, parafrázi nebo dokonce komentář k různým druhům darovaných jazyků²⁸, které často nejsou lidským posluchačům srozumitelné.

8. Jakým způsobem 1. Korintským 12 prokazuje, že duchovní dary jsou dostupné i pro nás v dnešní době?

Dvanáctá kapitola 1. Korintským neobsahuje žádné časové upřesnění platnosti výčtu duchovních darů, který se v ní nalézá. Nemůžeme proto říci, že by dostupnost darů v dnešní době zamítala, pomocí nepřímo souvisejících zjištění této kapitoly můžeme tvrdit spíše opak. O tom, že s duchovními dary můžeme počítat i dnes si můžeme být jisti s přihlédnutím k 1K 12 v těchto bodech:

1. Nic nenasvědčuje tomu, že by se od Pavlových dob situace změnila. I dnes jsou lidé hříšní jak v Míšni, tak ve starověkém Korintu. Stále je to svádí k uctívání němých model²⁹ (v. 2).
2. I pokud by byla situace jiná, Bůh se jistě nezměnil. I dnes je tentýž Duch rozdílných obdarování, tentýž Pán rozdílných služeb a tentýž Bůh všechno působící (vv. 4nn). Toto zjištění nezaručuje identičnost darů 1K 12 s dary dnešními, jen nás utvrzuje v tom, že je-li Bůh, jsou také dary, služebnosti a Boží působení.
3. Pavel nepodává přesnou dokumentaci funkcí jednotlivých darů, jeho záměrem je spíše to, aby vyšla najevo potřeba rozmanitosti těchto mimořádných nadpřirozených projevů, které slouží k společnému užítku³⁰ (v. 7). Potřebu těchto užitečných duchovních darů v církvi Bůh jistě nenechá nenaplněnou!
4. Co je základem Pavlovi christologie? Proč je to tak důležité i pro nás v dnešní době?

Pavlův obraz Krista je obrazem činné Boží lásky³¹, kdy se Bůh setkává se světem, vstupuje do něj a sklání se ve prospěch člověka až k smrti, aby měl s člověkem láskyplný vztah Otce Stvořitele s dílem Jeho rukou (Fp 2,6–11). Láska je v Pavlově christologii bytostně vlastní charakteristikou Ježíše jako Pána, Spasitele, Božího Syna a Mesiáše—Krista.

Tato láska zaujímá v kontextu rozpravy o duchovních darech nejvyšší místo jako jejich předpoklad a záruka. Bez Lásky, která se mění a pokořuje ve prospěch svého předmětu, je apoštol jen prázdný „dunící kov a zvučící zvon“ at' už používá dar jazyků jak chce³². Podobně i jeho poznání, moudrost, porozumění a proroctví, jeho výbornost a zásluhy, jsou bez lásky nespojitě a neužitečné (1K 13,1–3).

Tato láska nabývá v Pavlově inspirovaném chápání naprosto zřetelných podob a projevů a nároky a požadavky uvedené v 1K 13,4–7 jsou tak vysoké, že nám horlivě spolu s kontextem předchozí kapitoly a veršů 13,8–10 dosvědčují: Láska je nadpřirozený dar Ducha svatého stejně jako dar proroctví a dar poznání, nadto však všechny ostatní dary dalece předbíhá svým přesahem do věčnosti, který ostatní dary postrádají. Pozemské prorokování a poznávání je poznáváním dítěte. V naší existenci ale dojde k přelomu, v němž všechny tyto nadpřirozené dary pozbudou významu³³ a zůstane jen láska (13,11n).

Láska je totiž cílem víry a naděje, proto je i jím nadřazená. Naděje a víra jsou jako ve spirále. Víra předpokládá naději a naděje víru. Naděje, to je negativní výraz víry, která získává v naději vůli ke změně a stává se láskou.

10. Porovnejte novou smlouvu, pod níž sloužil Pavel, s levitským systémem Mojžíšova zákona.

Jako Mojžíš zahalil svou tvář, neboť nesnesitelně zářila, tak zůstal Pavlovi zahalený význam „staré“ Boží smlouvy s Izraelem (2K 3,7). Mojžíšův zákon totiž nebylo možné snést pro jeho nenaplnitelný požadavek, neboť jeho „svatost, spravedlnost a dobrota“ (Ř 7,12) nečinila svatým člověka, jen ho měřila. V tom je rozdíl mezi tehdejskem a současností, že tam, kde Zákon hodnotil, tam milost hodnotu přidává. A kde Zákon zkoumal, tam milost proměňuje a kde zákon trestal, tam milost vychovává (srov 2K 3,9–11).

Není to protimluv, vždyť předpoklad milosti je odsudek, podmínkou proměny je znalost a trest je součástí výchovy.

Porozumění návaznosti a vědomí významu starého i nového pořádku bylo však původním účastníkům smlouvy zahalené podobně jako Mojžíšova nesnesitelná tvář (2K 3,13nn). Smysl vychází najevo až v okamžiku prozření do smlouvy nové.

Pavlovo prozření na cestě do Damašku pro něj učinilo staré známé spisy novou knihou, když pochopil, jak se záměr všeho Božího jednání naplňuje v Kristu³⁴ a jak se na něm odkrývá Boží plán spasení člověka.

Proto ti, kdo skrze poznání Ježíše přicházejí o závoj, jsou svobodní od starého pořádku, svobodní k pravé službě Bohu, to je k odrážení Jeho slávy vůlí ke změně sebe sama vstříc tomu, kdo je osvobodil od nich samotných³⁵ (2K 3,18).

Poznámky

1. Horton, 23
2. Horton, 24
3. Jaspers, 80
4. Horton, 55
5. Horton, 60
6. Horton, 104
7. Horton, 135
8. Horton, 27
9. Horton, 25
10. Horton, 19
11. Horton, 41
12. SLAVNOSTI AC 2012. CBH PRAHA. *SLAVNOSTI AC 2012 – VIDEO NA YOUTUBE*[online]. 2012 [cit. 2012–12–18]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?...>
13. Horton, 45
14. Horton, 47
15. Jaspers, 77
16. Jaspers, 56
17. Horton, 48
18. Horton, 48
19. Horton, 196
20. Horton, 198
21. Horton, 210
22. Horton, 78
23. Horton, 79
24. Horton, 113
25. Horton, 115
26. Horton, 115
27. Horton, 116

28. Horton, 117
29. Horton, 110
30. Horton, 113
31. Horton, 124
32. Horton, 125
33. Horton, 130
34. Horton, 197
35. Horton, 197

Bibliografie

HORTON, Stanley M. *I & II Corinthians: A Logion Press Commentary*. Springfield, MO: Gospel Publishing House, 1999. ISBN 978-0882438535.

JASPERS, Karl. *Úvod do filosofie: dvanáct rozhlasových přednášek*. 1. vyd. Praha: [Institut pro středoevropskou kulturu a politiku], 1996, 119 s. Oikúmené. ISBN 80-860-0505-4.

Pokud neuvádím jinak, všechny biblické citace odkazují do

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona : český ekumenický překlad. 11. vyd., (9. přepr. v České biblické společnosti). Praha: Česká biblická společnost, 1998c1985, 863, 287 s. ISBN 80-858-1019-0.

<https://selah.diet/biblistika/desetkrat-s-korintskymi/>